

УДК 343.3
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2024.21>

І. А. Щербак

orcid.org/0000-0002-9202-0759

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

В. О. Фролов

orcid.org/0009-0009-0779-6666

студент IV курсу юридичного факультету

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Постановка проблеми. Соціальний розвиток будь-якої країни нерозривно пов'язаний із реалізацією нею таких важливих принципів, як надання потребуючим верствам населення гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Гарантією належної реалізації зазначених принципів виступило їх закріплення на рівні відповідних законів України «Про гуманітарну допомогу» [1], «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [2], «Про безоплатну правничу допомогу» [3], «Про волонтерську діяльність» [4] тощо. З 2014 року положення зазначених нормативно-правових актів набули особливо важливого значення у зв'язку з розвитком на теренах України воєнних дій та появою значної кількості постраждалих і внутрішньо переміщених осіб.

Однак, активізація зазначених напрямів діяльності держави спричинила значну кількість зловживань, що стало підставою для криміналізації діянь (доповнення Кримінального кодексу України [5] статтею ст. 201²), пов'язаних з незаконним використанням, з метою отримання прибутку, гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Криміналізація цього діяння, насамперед, обумовлена виявленням фактів незаконного привласнення гуманітарної допомоги у значних розмірах, її використання не за призначенням та з метою отримання прибутку, що спричинило хвилю обурення та незадоволення в суспільстві. Не менше питань з'явилося і щодо діяльності благодійних фондів, які почали масово виникати.

Окреслене обумовило проведення наукового дослідження, присвяченого аналізу особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за вищеперераховані правопорушення.

Стан оцінювання проблеми. Питання, що пов'язані з темою дослідження, входили до кола професійних інтересів таких визнаних нау-

ковців, як: О. С. Бондаренко, О. О. Дудоров, В. М. Киричко, О. В. Кришевич, Р. О. Мовчан, Н. Р. Носевич, В. О. Савчук, М. І. Хавронюк, А. В. Шевчук та інших. У працях цих науковців закладено теоретико-методологічний фундамент дослідження окресленого явища. Однак зазначена тематика потребує подальших досліджень з урахуванням змін в законодавстві, практиці його застосування, особливо в сучасних умовах воєнного стану.

Про актуальність дослідження змісту і правозастосування ст. 201² Кримінального кодексу України (далі – КК) свідчать дискусії, на які варто звернути увагу.

У зв'язку з цим, метою дослідження є узагальнення теоретичних основ, законодавства та практики кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення стійкості держави в умовах війни потребує налагодженої взаємодії всього державного механізму регулювання суспільних взаємовідносин та є запорукою захисту соціальних прав усіх верств населення. Тому, слід погодитися з позицією В. А. Котовщикова, який наголошує, що із запровадженням воєнного стану в Україні та веденням бойових дій на території нашої держави, виникла необхідність у допомозі Збройним Силам України та іншим військовим формуванням, а також особам, що постраждали від війни, яка гарантується виконанням ряду заходів гуманітарного, благодійного та безоплатного характеру. В той-же час, як і будь-який процес, надання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги може призводити до незаконного її використання [6, с. 498].

Отже відносини, пов'язані з отриманням або наданням гуманітарної допомоги чи із зайняттям

благодійною діяльністю або отриманням бенефіцій від такої діяльності в українському законодавстві потребували правової охорони від протиправних посягань. Тому, для попередження та з метою покарання за такі діяння, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» 24 березня 2022 року № 2155-IX, яким доповнено Кримінальний кодекс України статтею 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» (набрав чинності 3 квітня 2022 р.). Пізніше законодавець удосконалюючи цю норму, вносив відповідні зміни стосовно санкцій частини першої і другої цієї статті (Закони № 3233-IX від 13.07.2023 р., № 3342-IX від 23.08.23 р.).

Слід звернути увагу на те, що в початковій редакції законопроекту № 7146 від 13 березня 2022 р. пропонувалось встановити відповідальність за «використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у значному розмірі не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку або власного збагачення» [7], проте у КК ця ознака потрапила лише у якості кваліфікованого складу кримінального правопорушення, а саме у частину третю статті 201². Відповідальність за використання гуманітарної допомоги не за призначенням настає не лише під час воєнного стану. Такий період виступає обставиною, за наявності якої покарання є значно тяжчим, ніж у мирний час.

З огляду на законодавче формулювання диспозиції статті 201² КК України, стає очевидним, що законодавець не повною мірою врахував ті передумови, які викликали процес криміналізації цього діяння при формулюванні тексту кримінально-правової норми ст. 201² КК України. Зокрема, однією із обов'язкових ознак для притягнення винного до кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги є вчинення такого діяння у значному розмірі, тобто все, що не досягає суми значного розміру, не може кваліфікуватися за нормою ст. 201² КК України. Проте, очікування суспільства були спрямовані на те, що кожен, хто незаконно використав, незалежно від загальної суми предмети гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги понесе кримінальну відповідальність, відповідно до законодавства України [6, с. 500].

Слід зазначити, що за більш ніж два роки дії статті 201² ККУ в Єдиному державному реєстрі судових рішень вже налічується близько сотні

обвинувальних вироків за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги, що відображає власне поширеність цього кримінального правопорушення.

Тому, поділяємо наукову думку О. С. Бондаренка та В. О. Савчука про своєчасність та нагальність введення цієї норми до КК [8, с. 360], враховуючи, що з початку повномасштабного вторгнення особливо гостро розповсюдилась практика створення шахрайських схем та псевдоволонтерських організацій з метою отримання прибутку.

Таке підтверджується аналізом судових вироків, наведених в Єдиному державному реєстрі судових рішень за ст. 201² КК, до яких належать, зокрема:

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів (справи № 295/13765/22; № 161/508/24; № 727/7077/22; № 159/2875/22; № 564/1734/22; № 727/185/23; № 161/7422/23; № 462/754/23; № 559/1343/23; № 211/3510/23 тощо);

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді персональних тактичних аптечок (справа № 161/508/24);

- продаж благодійної допомоги у вигляді цигарок для особового складу ЗСУ (справа № 590/1278/23);

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді шоломів (касок), бронежилетів та бронепластин (справа № 753/13638/22);

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді памперсів дорослих, рослинних напоїв, дитячої сухої суміші, шоломів балістичних, вживаного одягу для дітей тощо (справа № 735/423/22);

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді спеціального епікеровочного воєнного одягу та засобів первинної потреби (справа № 947/18460/22);

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді м'ясних продуктів (справа № 202/8980/22);

- продаж гуманітарної допомоги у вигляді мила, кнопкових телефонів, тепловізорів, распіраторних масок, антисептиків (справа № 304/190/23);

- заволодіння коштами, спрямованими на гуманітарну допомогу безпритульним тваринам (справа № 484/2348/23);

- розміщення в ЗМІ недостовірної інформації про відкриття рахунку на збір коштів для закупівлі гуманітарної допомоги мешканцям міста Миколаїв та привласнення таких коштів (справа № 947/3718/23) та багато інших.

Зростаюча кількість судових вироків дозволяє охарактеризувати склад злочину, передбачений ст. 201² ККУ.

Об'єкт кримінального правопорушення є базовим елементом його складу й виражає

антисуспільну спрямованість злочинної поведінки та характер її суспільної небезпечності. Він включає в себе такі ознаки, як: а) суспільні відносини; б) предмет кримінального правопорушення; в) потерпілий від кримінального правопорушення.

Суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201² ККУ законодавець відносить до категорії кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що підтверджується назвою розділу VII, в якому розміщено відповідну статтю. Проте у наукових колах таке визначення, а, відповідно, і розташування статті викликає спір.

Так, зокрема, О. С. Бондаренком і В. О. Савчуком висловлюється припущення відносно доцільності віднесення незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, вчиненого з використанням службового становища, до числа корупційних кримінальних правопорушень. Адже, на їх думку, мета такого діяння, так само, як і мета корупційних кримінальних правопорушень – це незаконне збагачення [8, с. 360].

Однак, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан у своєму дослідженні [9, с. 106] зазначають, що: «розташування норми серед кримінально правових заборон контрабанди, може наштотувати на помилкову думку про те, що об'єктом передбаченого нею кримінального правопорушення є господарські відносини, які забезпечують встановлений порядок переміщення предметів через митний кордон України, кримінально-правовою гарантією дотримання якого (порядку) так само виступають ст. 201 і ст. 201¹ КК. Проте дії, визначені ст. 201² КК, безпідставно визнавати такими, що посягають на встановлений порядок переміщення певних предметів через митний кордон України, адже:

1) і гуманітарна допомога, і благодійні пожертви можуть надходити не лише із-за кордону, а і з різних регіонів у середині країни;

2) попередній висновок не змінився б і за умови визнання обов'язковою ознакою згаданих предметів їх надходження з-за кордону, бо ст. 201² КК (з огляду на її текст) покликана забезпечувати дотримання встановленого порядку використання (розпорядження) вже отриманих (наявних) гуманітарної допомоги і благодійних пожертв, а не встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який при вчиненні дій, заборонених ст. 201² КК, зазвичай не порушується». Крім того, науковці роблять узагальнений висновок про відповідність ст. 201² розділу VII КК наводячи для цього аргументовані обґрунтування [9, с. 106–107].

Що стосується предмету кримінального правопорушення, то він виступає складовим елементом суспільних відносин, як об'єкта злочину. Під ним розуміють речі матеріального світу, посягаючи на які вчиняється злочин або з особливими властивостями яких пов'язується суспільна небезпечність діяння щодо неконтрольованого поводження з ними [10, с. 91].

Аналіз судових вироків, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень дозволяє сформулювати перелік речей матеріального світу з приводу яких найчастіше відбуваються правопорушення в рамках ст. 201² ККУ – це транспортні засоби, воєнний камуфляж, засоби гігієни, медикаменти, продукти харчування, грошові кошти та інформація, які виступають основою гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Досліджуючи предмет даного кримінального правопорушення, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан вже звертали увагу на те, що у юридичній літературі гуманітарну допомогу, залежно від форми її надання, класифікують таким чином: грошова; товарна; надання послуг; виконання робіт [9, с. 103]. На думку цих авторів, оскільки у ст. 201² КК фігурують лише «товари (предмети) гуманітарної допомоги» і «таке майно», тому нецільове використання гуманітарної допомоги, яка надається у вигляді виконання робіт чи надання послуг, не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201² КК. Це також відноситься і до безоплатної допомоги (різновид гуманітарної допомоги), яка також може надаватись у вигляді виконання робіт і надання послуг [9, с. 103].

З цього приводу М. І. Хавронюк зазначає: «Оскільки безоплатна допомога – це різновид гуманітарної допомоги або благодійної пожертви, то згадування її в тексті статті окремо є зайвим» [7]. Буквальне тлумачення ч. 1 ст. 201² та вжите узагальнююче формулювання «таким майном» дійсно схиляє до наведених вище висновків.

Однак, на погляд А. В. Айдинян, в даному випадку слід звернути увагу на вжиті законодавцем у ч. 1 ст. 201² ККУ словосполучення «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги» та «використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги» [11, с. 269–270]. Звісно, «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги» не охоплює собою виконання робіт чи надання послуг. Натомість, на його переконання, такий висновок не слід поширювати на «використання безоплатної допомоги» як різновиду гуманітарної допомоги, яка може надаватись, зокрема, у вигляді виконання робіт і надання послуг. І в даному разі пряма вказівка в законі на безоплатну допомогу не видається зайвою. До того ж, таке тлумачення узгоджується з назвою даного

кримінального правопорушення «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». Також науковець вважає, що у разі, коли діяння суб'єкта полягає у виконанні робіт чи наданні послуг, за наявності інших ознак даного кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 201² КК, слід вбачати «використання безоплатної допомоги» [11, с. 269–270].

Крім того, слід звернути увагу на позицію О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана, які зазначають, що в ч. 1 ст. 201² ККУ йдеться про вказані у ст. 6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійні пожертви (безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності) і водночас не згадуються такі, що фігурують у цьому Законі поряд із благодійними жертвами, благодійні гранти (цільова допомога у формі валютних цінностей, яка має бути використана бенефіціаром протягом строку, визначеного благодійником) [9, с. 101].

Натомість, досліджуючи судову практику з вирішення зазначеного питання приходимо до висновку, що в рамках окресленої ст. 201² КК розглядаються кримінальні справи і щодо правопорушень, пов'язаних з благодійними грантами (наприклад, справи № 750/10955/23 та № 750/9757/23).

Виходячи із вищевказаного, можна визначити і осіб потерпілих в рамках окресленого кримінального правопорушення. До їх переліку можна віднести, як фізичних так і юридичних осіб чи громадські організації, яким передбачалось чи які залучались до надання гуманітарної, благодійної чи безкоштовної допомоги і які не отримали її в силу скоєного кримінального правопорушення. Перелік фізичних осіб – потерпілих, в даному випадку може нараховувати хворих на тяжкі недуги, поранених внаслідок воєнних дій, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, одиноких осіб похилого віку тощо. До юридичних осіб – потерпілих, можуть бути включені будь-які підприємства, установи та організації, які залучені до надання гуманітарної, благодійної чи безоплатної допомоги, особливо в часи воєнного стану.

Особливостями об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201² ККУ є те, що його діяння носять ознаки суспільно небезпечного і мають відповідні злочинні наслідки, які можуть призвести до погіршення здоров'я чи смерті людей, а в межах воєнних дій – до послаблення позицій військовослужбовців і т. ін.

В ст. 201² КК закріплено, що ступінь небезпечності такого діяння визначається через розмір заподіяної шкоди. При цьому відзначається, що значний розмір такої шкоди залежить від загальної вартості гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, які у 350 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян; у особливо великому розмірі – якщо загальна вартість товарів, безоплатної допомоги у три тисячі і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

О. В. Кришевич зазначає, якщо відповідальність починається із суми 350 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, то при недостатності суми реалізованих гуманітарних товарів, такі дії можуть бути кваліфіковані як замах на вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 201² КК. З іншої сторони, таке діяння при недостатності суми збитків, може охоплюватись іншим складом кримінального правопорушення за ст. 190 КК із відповідною частиною, в залежності від суми збитків [14].

Наведемо приклад розрахунку сум. Згідно з пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [12] для кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року. Відповідно до підпункту 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV ПКУ податкова соціальна пільга дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року. Відповідно до абзацу 4 статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» прожитковий мінімум для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановлений на 1 січня 2024 року становить 3028 грн [13].

Податкова соціальна пільга з 1 січня 2024 року становить 1 514 грн. Отже, станом на вказану дату, згідно з пунктом 2 Примітки до статті 201² КК, вбачається, що:

– значний розмір – якщо він від 350 включно до 1000 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян (далі – НМДГ), тобто від 529 900 грн. (350 Ч 1 514) до 1 513 999 грн. 99 копійок (1000 Ч 1 514 = 1 514 000, але оскільки до 1000 разів, то 1 513 999,99 грн.);

– великий розмір – від 1000 включно до 3000 разів перевищує НМДГ, тобто від 1 514 000 (1000 Ч 1 514) грн. до 4 541 999 грн. 99 копійок (3000 Ч 1 514 = 4 542 000, але оскільки до 3000 разів, то 4 541 999,99 грн.);

– особливо великий розмір – в 3000 і більше разів перевищує НМДГ, тобто від 4 542 000 грн. (3000 Ч 1 514) і вище.

Причому, згідно з пунктом 2 Примітки до ст. 201² ККУ, «розміром» вважається загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, щодо якої вчинено незаконне використання.

Ще однією важливою ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення є спосіб його вчинення. Виходячи зі змісту ст. 201² КК, такий злочин може вчинитися трьома способами, зокрема: 1) продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги; 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги; 3) укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном (товарів (предметів) гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги).

Суб'єктом основного складу досліджуваного діяння може бути будь-яка особа, яка має всі обов'язкові ознаки (від шістнадцяти років, осудна, фізична особа). На практиці зазвичай говорять про всіх тих громадян, які різними способами беруть участь у процесі надання гуманітарної допомоги, але з попередньо сформованим комерційним бажанням отримати від цього вигоду, або піддаються такій спокусі вже під час організації допомоги [8, с. 361].

Так, наприклад, відповідно до положень Закону України «Про гуманітарну допомогу», а саме ст. 1, у сфері відносин отримання та передачі такої допомоги, визначають три кола осіб: 1) донори (іноземні, вітчизняні) – юридичні та фізичні особи які надають допомогу; 2) отримувачі гуманітарної допомоги – юридичні особи, яких зареєстровано в установленому Кабінетом Міністрів України порядку в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги: благодійні, громадські, юридичні організації, тощо; 3) набувачі гуманітарної допомоги – фізичні та юридичні особи, які її потребують і яким вона безпосередньо надається.

В свою чергу, юридичні особи – це особи, які зареєстровані в установленому Кабінетом Міністрів України порядку в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги. А саме: а) підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, уповноважені ними державні установи та органи місцевого самоврядування; б) благодійні організації, створені у порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»; в) громадські організації осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації, творчі спілки, а також громадські організації, створені для здійснення передбаченої їх статутними документами екологічної, оздоровчої,

аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності; г) релігійні організації; г) реабілітаційні установи для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають відповідну ліцензію на здійснення реабілітаційних послуг, незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форм власності.

Однак, існує наукова позиція про те, що суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201² КК, не можуть бути набувачі допомоги, оскільки такі особи є кінцевими «споживачами» та на власний розсуд розпоряджаються вже отриманою допомогою, також не можуть бути і донори, оскільки тільки вони вирішують як, коли і на яких умовах надавати гуманітарну допомогу [14, с. 180–181]. Тому вважається, що саме отримувачі гуманітарної допомоги є суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201².

Крім того, відповідно до ч. 2, 3 ст. 201² КК, службові особи не єдині суб'єкти, дії яких можуть бути кваліфіковані за вказаними частинами статті, тому підтримуємо наукову позицію про те, що в санкціях ч. 2 та 4 ст. 201² КК варто було б передбачити можливість застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю або без такого [14, с. 180–181].

Що стосується суб'єктивної сторони даного кримінального правопорушення, то вона завжди будується на прямому умислі, тобто особа усвідомлює що її дії несуть суспільно небезпечний характер [8, с. 361]. Основною метою такого виду злочину визначається отримання прибутку. Мета отримання прибутку може бути доведена, якщо особою фактично отримано прибуток або якщо вона вчинила дії (замах на кримінальне правопорушення), в результаті яких мала отримати прибуток – різницю між транспортними чи іншими витратами і доходом [7].

Окремі науковці аналізують співвідношення ст. 201² зі статтями 185, 190, 201, 201¹, 209 та ін, а також обґрунтовують пропозиції щодо необхідності удосконалення змісту статті 201² КК.

Наприклад, заслуговує на увагу дослідження В. М. Киричко, в якому проаналізовані окремі дискусійні питання стосовно ст. 201² КК, та запропоновані шляхи їх вирішення. Автор обґрунтовує помилковість поширеного твердження про те, що ст. 201² КК охоплює собою розкрадання предметів гуманітарної допомоги. В роботі показано значення правильного встановлення факторів, що визначають характер і ступінь суспільної небезпечності цього кримінального правопорушення. Також науковцем запропоновані рекомендації щодо кваліфікації дій за ст. 201² КК та законодавчого вдосконалення цієї статті КК [15, с. 150]. Це свідчить про те, що питання про

кримінальну відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги продовжують зберігати свою актуальність.

Висновки. За результатами проведеного дослідження підтверджено, що кримінальне правопорушення, визначене статтею 201² КК належить до категорії кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності і було включене до Кримінального кодексу України у зв'язку з численними порушеннями законодавства про гуманітарну допомогу, благодійні фонди та надання безоплатної допомоги, які активізувалися під час воєнних дій. Ці зміни були вчасними і доречними, в цілому відповідають вимогам сьогоденної ситуації, але деякі положення, потребують вдосконалення для того, щоб під час правозастосування ст. 201² КК уникнути як теоретичних неточностей, так і практичних непорозумінь.

Нами з'ясовано, що вітчизняна судова практика, за роки існування зазначеної статті в КК, налічує вже більше сотні кримінальних вироків, предметом яких є, зокрема: продаж гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів; персональних тактичних аптечок; цигарок для особового складу ЗСУ; спеціального епікерувачного воєнного одягу та засобів первинної потреби; одягу для внутрішньо переміщених осіб, продуктів харчування, заволодіння коштами, спрямованими на гуманітарну допомогу тощо.

Теоретичний аналіз змісту ст. 201² КК, а також значної кількості судових проваджень дозволили виявити особливості, які у тому числі мають проблемний характер, активно обговорюються провідними науковцями і потребують свого вирішення.

Література

1. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>.
2. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.
3. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
4. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Котовщиков В.А. Передумови криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Юридичний науковий елек-*

тронний журнал. 2023. № 4/2023. С. 498–500 URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/120.pdf

7. Хавронюк М. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>

8. Бондаренко О.С., Савчук В.О. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: аналіз законодавчої новели. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1/2023. С. 359–362 URL: http://lsej.org.ua/1_2023/87.pdf

9. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Т. 2, № 98. С. 99–115.

10. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А.А. Васильєв, Є.О. Гладкова, О.О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О.М. Литвинова. Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 428 с.

11. Айдинян А.В. Деякі особливості юридичної конструкції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 268–273.

12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

13. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 9 листопада 2023 р. № 3460-IX. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.

14. Кришевич О.В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1. С. 173–183.

15. Киричко В.М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201² КК): проблеми системного тлумачення та практичного застосування і шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального права України*. 2023. № 1(19). С. 150–181.

Анотація

Щербак І. А., Фролов В. О. Особливості притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. – Стаття.

Воєнний стан, в якому перебуває Україна з 2022 року призвів до активізації процесів надання гуманітарної, благодійної та безкоштовної допомоги, як військовослужбовцям, так і різним верствам населення, яке постраждало від воєнних дій. Така допомога надається як внутрішньо так і з-за кордону. Її колосальний потік призвів до появи численних зловживань та порушень, пов'язаних з використанням такої допомоги не за призначенням (для власного збагачення), що призвело до появи статті 201² в Кримінальному кодексі України. Сьогодні в правоохоронних та судових органах знаходиться на розгляді значна кількість справ про притягнення до кримінальної відповідальності за дане правопорушення, більше ніж по

сотні з них вже отримано вирок суду. Це свідчить про високий рівень криміналізації суспільства та потребу у детальній аналізі особливостей такого виду злочину.

В ході проведеного дослідження було підтверджено, що: 1) кримінальне правопорушення, визначене ст. 201² КК належить до категорії кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності; 2) предметом цього кримінального правопорушення виступає продаж гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів; медичних препаратів; спеціального епікерувачного воєнного одягу та засобів первинної потреби; одягу для внутрішньо переміщених осіб, продуктів харчування, заволодіння коштами, спрямованими на гуманітарну допомогу тощо; 3) такий злочин може вчинятися трьома способами: шляхом продажу товарів (предметів) гуманітарної допомоги; шляхом використання благодійних пожертв та безоплатної допомоги, а також, шляхом укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном; 4) суспільна небезпечність такого кримінального правопорушення характеризується заподіянням шкоди життю і здоров'ю людей та послабленню воєнних позицій держави де потерпілими визнаються як фізичні так і юридичні особи чи громадські організації; 5) суб'єктом такого кримінального правопорушення може виступати будь-яка особа, яка має всі обов'язкові ознаки (від шістнадцяти років, осудна, фізична особа, в тому числі й державні службовці); 6) таке кримінальне правопорушення завжди вчиняється з прямим умислом.

Ключові слова: гуманітарна допомога, благодійні пожертви, безоплатна допомога, прибуток, незаконне використання.

Summary

Shcherbak I. A., Frolov V. O. Characteristics of criminal liability for illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid. – Article.

The state of war in which Ukraine has been since 2022 has led to the intensification of the processes of

providing humanitarian, charitable and free aid, both to military personnel and to various sections of the population affected by military actions. Such assistance is provided both domestically and from abroad. Its colossal flow led to the appearance of numerous abuses and violations related to the use of such assistance for purposes other than its intended purpose (for personal enrichment), which led to the appearance of Article 201² in the Criminal Code of Ukraine. Today, the law enforcement and judicial authorities are considering a significant number of cases of criminal liability for this offense, more than a hundred of them have already received court verdicts. This indicates a high level of criminalization of society and the need for a detailed analysis of the specifics of this type of crime.

In the course of the conducted research, it was established that: 1) the criminal offense defined in Art. 201² of the Criminal Code belongs to the category of criminal offenses in the field of economic activity; 2) the subject of this criminal offense is the sale of humanitarian aid in the form of vehicles; medical preparations; special military military clothing and basic necessities; clothing for internally displaced persons, food products, appropriation of funds intended for humanitarian aid, etc.; 3) such a crime can be committed in three ways: by selling humanitarian aid goods (items); by using charitable donations and free assistance, as well as by concluding other transactions regarding the disposal of such property; 4) the public danger of such a criminal offense is characterized by causing harm to people's lives and health and weakening the military positions of the state where the victims are both natural and legal persons or public organizations; 5) the subject of such a criminal offense can be any person who has all the mandatory characteristics (sixteen years of age or older, criminal, natural person, including civil servants); 6) such a criminal offense is always committed with direct intent.

Key words: humanitarian aid, charitable donations, free aid, profit, illegal use.